

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра педагогіки та методики навчання іноземних мов

Курсова робота з педагогіки
на тему: «Шляхи реалізації інклюзивної освіти в сучасних закладах
загальної середньої освіти»

Студентки групи **СОа 19-20** денної форми здобуття освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти педагогічного факультету романо-германської та української філології (**спеціальність 014 Середня освіта** (за предметними спеціальностями), **спеціалізація 014.021 Англійська мова і література, освітньо-професійна програма Іноземні мови та літератури, методика навчання іноземних мов і зарубіжної літератури** (англійська мова і друга західноєвропейська мова)

Левочко Ольги Вячеславівни

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент
Соловей М. І.

Оцінка за 4-бальною шкалою _____
Оцінка за 100-бальною шкалою _____
Оцінка за шкалою ЄКТС _____

Члени комісії:

(підпис)

(Прізвище та ініціали)

(підпис)

(Прізвище та ініціали)

(підпис)

(Прізвище та ініціали)

Київ – 2023

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	6
1.1 Історичне підґрунтя інклюзивної освіти	6
1.2 Інклюзивна освіта: сутність, завдання та принципи ...	10
1.3 Українське законодавство в галузі інклюзивної освіти	15
РОЗДІЛ 2. ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В УКРАЇНІ	19
2.1 Організація освітнього процесу в умовах інклюзивної освіти	19
2.2 Досвід інклюзивної освіти в США	27
ВИСНОВКИ	34
РЕЗЮМЕ	36
АБСТРАКТ	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	38
ДОДАТКИ	40

ВСТУП

Загальновідомо, що освіта є основним правом людини, а це означає, що всі учні, незважаючи на їхні проблеми з навчанням, повинні мати рівний доступ до якісної освіти. Для підвищення якості та доступності освіти необхідно створити інклюзивне середовище, яке дозволить максимально залучати здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в звичайну освіту. Справжня система інклюзивної освіти — це система, яка охоплює всіх учнів незалежно від раси, етнічного походження, статі чи фізичних, соціальних чи емоційних відмінностей. Інтеграція учнів з особливими потребами в звичайні класи означає, що суспільство навчиться сприймати інвалідність і дозволить звичайним учням заводити друзів і спілкуватися з здобувачами освіти з особливими освітніми потребами. Сучасні дослідження показують, що інклюзивна освіта не лише зосереджена на інтересах учнів, але й дозволяє учням з особливими потребами та їхнім родинам стати частиною спільноти.

Численні міжнародні освітні стандарти та цілі підкреслюють важливість інклюзивного освітнього середовища в процесі соціальної інтеграції. Інклюзивна освіта є загально визнаним педагогічним і політичним принципом, але її становлення було тривалим і важким. У 1948 році Загальна декларація прав людини містила положення про права та свободи, які протягом десятиліть використовувалися для сприяння інклюзивній освітній практиці. Після широкого впливу принципу нормалізації, заснованого на правах людини, концепція інклюзивної освіти отримала значний поштовх у Законі про освіту всіх дітей з обмеженими можливостями в Сполучених Штатах у 1975 році, у проголошенні ООН 1948 року Роком інваліда, а також Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю у 2006 році. Протягом багатьох років, аж до останньої чверті 20-го століття, таким особам надавали лише спеціалізовані послуги з освіти з обмеженою увагою до концепції повної участі в житті суспільства.

Інклюзивна освіта в Україні пройшла дуже тернистий шлях, сповнений репресіями та гнітом, поневоленням та роздробленістю країни, а як наслідок і всіх сфер суспільного життя, включаючи освіту. Інклюзія розвивалась століттями,

починаючи з благодійних установ при церквах та монастирях, закінчуючи впровадженням інклюзивної практики в НУШ. Останніми десятиліттями, починаючи з 1991 року, коли Україна отримала незалежність, простежується тенденція скорочення спеціальних загальноосвітніх закладів для учнів з особливими освітніми потребами, що було зумовлено зміною освітньої орієнтації на європейські стандарти через ратифікацію Конвенції ООН про права дитини (1991 р.), прийняттям законів про освіту, зокрема закон «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991 р.). Ці та низка інших законів сприяли початку створення нової системи освіти в Україні, в якій особливі освітні потреби не є приводом для ізоляції від суспільства. Актуальність проблеми та її недостатня дослідженість зумовили вибір теми нашої курсової роботи.

Тема: Шляхи реалізації інклюзивної освіти в сучасних закладах загальної середньої освіти.

Об'єкт: інклюзивна освіта.

Предмет: зміст, методи і форми реалізації інклюзивної освіти в сучасних закладах загальної середньої освіти.

Мета: обґрунтувати сутність інклюзивної освіти, її зміст, методи та форми і розкрити шляхи її реалізації в сучасних закладах загальної середньої освіти.

Об'єкт, предмет та мета дослідження обумовили такі завдання:

- 1. Проаналізувати українське законодавство щодо питань інклюзії в школах.**
- 2. Дослідити історію розвитку інклюзивної освіти в Україні та в світі.**
- 3. Визначити та дослідити реалізацію, результати та здобутки інклюзивної освіти в Україні.**
- 4. Дослідити шляхи реалізації інклюзивної освіти в США та розкрити способи упровадження цього досвіду в практику сучасної української школи.**

Під час написання курсової роботи, були використані такі **методи дослідження:**

теоретичні: логічне дослідження зібраних фактів з психолого-педагогічної, методичної, наукової літератури; індукція та дедукція; аналіз і синтез.

емпіричні: спостереження за функціонуванням інклюзивної освіти в закладі загальної середньої освіти, вивчення й узагальнення педагогічного практичного досвіду у галузі інклюзивної освіти.

Практична частина курсової роботи здійснювалась шляхом дослідження реалізації інклюзивної освіти в закладах середньої освіти в Україні в умовах звичайного (офлайн) та дистанційного навчання, аналізу шкільної документації щодо дітей з особливими освітніми потребами (далі ООП), дослідження та порівняння реалізації інклюзивного навчання за кордоном.

Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, резюме англійською та українською мовами, списку використаної літератури та додатку.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

1.1 Історичне підґрунтя інклюзивної освіти

Концепція інклюзивної освіти має довгий шлях розвитку та історію, яка з плином часу змінювалась та модифікувалась. Інклюзивна освіта та її поява пов'язані з розвитком суспільства і освіти в тому числі. Події в Європі та Північній Америці, які відбувались протягом століть у суспільстві, сприяли розвитку інклюзивної освіти як в теорії, так і на практиці.

Одним із важливих факторів появи інклюзивної освіти було зростання руху за права людей з інвалідністю в Європі, який набрав обертів у 1960-х та 1970-х роках. Цей рух, натхненний рухом за громадянські права в Сполучених Штатах, мав на меті боротися з соціальною та культурною ізоляцією людей з обмеженими можливостями та сприяти їх повній участі в житті суспільства. У відповідь на цей рух багато європейських країн почали приймати політику та практику, які сприяють інклюзії та повазі до людської різноманітності. Інклюзія базується на цілісному підході, який забезпечує кожній людині рівний доступ до якісної освіти та можливості для реалізації своїх прав. Це відповідало меті соціального розвитку, яка спрямована на створення «суспільства для всіх» [8].

Позиція Європейського співтовариства, ЮНЕСКО та Комісії з прав людини щодо інклюзивної освіти стала позитивним кроком на шляху сприяння рівному доступу до освіти для всіх людей, незалежно від їхніх здібностей: «Оскільки у більшості випадків інвалідність сама по собі не є перешкодою, дискримінація – ось що перешкоджає дитині отримати освіту в загальній системі» [8]. Вже сама згадка про дискримінацію таких людей була важливою, адже дискримінація людей з особливими освітніми потребами була присутня протягом всієї історії людства.

У минулому люди з обмеженими можливостями часто вважались тягарем для суспільства і були виключені з багатьох аспектів життя. Їх часто вважали неспроможними зробити внесок у суспільство, тому їх маргіналізували, ізолювали та позбавляли можливостей. Наприклад, у 19-му та на початку 20-го століть людей з обмеженими можливостями часто поміщали в притулки, де вони зазнавали

нелюдського поводження, включаючи примусову стерилізацію, медичні експерименти та жорстоке насилля. Вони також були виключені з загальної освіти і часто позбавлені права голосувати, одружуватися або мати дітей. У Стародавній Греції, наприклад, людей з обмеженими можливостями часто залишали навчатися вдома або відправляли жити в освітні установи. Подібним чином у Стародавньому Римі від дітей-інвалідів часто відмовлялися при народженні або їх залишали помирати. Таке явище було поширене в різних куточках світу протягом століть.

Лише в середині 20 століття відбувся значний зсув у бік визнання та залучення людей з обмеженими можливостями до суспільства. Рух за громадянські права в Сполучених Штатах допоміг привернути увагу до дискримінації, з якою стикаються люди з обмеженими можливостями, і такі закони, як Закон про американців з обмеженими можливостями (ADA), були прийняті для захисту їхніх прав.

В історії відносини між суспільством, державою та особами з обмеженими можливостями розвивалися протягом п'яти окремих періодів:

- 1) «996-1715 рр.: ключовою подією є відкриття в Німеччині першого притулку для сліпих у 1198 р.;
- 2) 1715-1806 рр.: ключовою подією є відкриття у Франції спеціальних шкіл для глухонімих і сліпих (1770-1784 рр.);
- 3) 1806-1927 рр.: прийняття у західних країнах Європи перших законів про навчання глухих, сліпих і розумово відсталих дітей;
- 4) 1927-1991 рр.: розвиток законодавчої бази у галузі інклюзії, ухвалено антидискримінаційні закони, створені відповідно до фундаментальних принципів Декларацій ООН;
- 5) від 1991 р. й донині: запровадження інклюзивної освіти та залучення дітей з особливими освітніми потребами до навчання в закладах загальної середньої освіти» [8].

Розвиток інклюзивної освіти в Україні можна простежити з 1990-х років, після здобуття країною незалежності. Але ще в давні часи люди на нашій землі

підкувались про людей з обмеженими можливостями. «Із прийняттям християнства у 988 р., розбудовою церков, храмів і монастирів, розпочався етап благодійності щодо осіб з порушеннями розвитку, що було зафіксовано та унормовано у тогочасних державних законах» [8]. Далі в добу Козацтва було створено багато шкіл та притулків для дітей з різними порушеннями. Протягом 17-19 ст. цим питанням вже почала займатися держава, а не лише благодійні організації при церквах та приватні установи. Таким чином можна сказати, що починаючи з часів Київської Русі, люди опікувались особами з певними розладами та намагались навчити їх наукам та ремеслу.

Освіта людей з порушеннями розвитку в Україні поділяється на такі періоди:

- «I період – X – перша половина XIX ст. – період формування системи церковної благодійності в закладах при церквах і монастирях;
- II період – перша половина XIX – початок XX ст. – період філантропічного благочинництва та відкриття перших приватних закладів для різних категорій дітей з порушеннями розвитку;
- III період – до 30-х років XX ст. – період законодавчо-нормативного та організаційного оформлення системи освіти осіб з порушеннями розвитку; оформлення діагностичних підходів та відповідної практики відбору дітей до закладів освіти;
- IV період – 30-ті -50ті роки XX ст. – період загальносоюзної уніфікації освіти; оформлення спеціальної системи освіти осіб з порушеннями розвитку; науково-теоретичне обґрунтування диференційованого навчання різних категорій дітей з порушеннями та практичне впровадження їх у відповідних закладах освіти;
- V період – 50-ті – 90-ті роки XX ст. – період удосконалення та розширення мережі закладів системи спеціальної освіти; наукове вдосконалення підходів, з урахуванням нових технічних досягнень;
- VI період – 90-ті роки XX ст. – сучасність – період розбудови національної системи освіти; перегляд концептуальних підходів щодо

освіти осіб з порушеннями розвитку у відповідності із Законодавчими актами міжнародного рівня та враховуючи соціальні зміни в суспільстві; впровадження інклюзивної практики» [8].

За радянських часів освіта в Україні будувалася за принципом «масовості», яка мала на меті дати освіту якомога більшій кількості людей. «З 1927 по 1991р. система спеціальної освіти розвивається та удосконалюється. Суспільство приймає ідею, що необхідно навчати всіх дітей, навіть з важкими відхиленнями у розвитку» [8]. Однак дітей з обмеженими можливостями часто виключали зі звичайних шкіл і відправляли до спеціальних шкіл чи закладів. Навчальний план у спеціальних школах відрізнявся від звичайних шкіл, і основна увага була зосереджена на навчанні базовим навичкам і практичним професіям, а не на навчальних предметах. Діти з обмеженими можливостями часто не мали таких же можливостей, як їхні однолітки, щодо позакласної діяльності та соціалізації.

У період незалежності України, який розпочався в 1991 році, країна запровадила різні політики та програми для сприяння інклюзивній освіті. Почався процес переходу від сегрегованого до інклюзивного навчання. Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права людей з інвалідністю (1991 р.) та «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів» (1993 р.), що ще більше посилює зобов'язання країни сприяти інклюзивній освіті. Відтоді Україна досягла значного прогресу в розширенні доступу до освіти для дітей з інвалідністю та особливими потребами.

У 2017 році МОН розпочало комплексну реформу системи освіти, яка передбачала акцент на інклюзивну освіту. Закон України «Про освіту», який був прийнятий у 2017 році, містить принципи інклюзії. Закон визнає право всіх громадян на освіту та наголошує на важливості забезпечення рівного доступу до освіти для всіх учнів, у тому числі для тих, хто має інвалідність або з особливими потребами. Саме завдяки цьому закону було впроваджено інклюзивну освіту в Україні, яка приблизилась до європейських стандартів.

Також варто згадати вітчизняних вчених і педагогів, які зробили внесок у

розвиток інклюзивної освіти в Україні, А. Володимирського, О. Залужного, А. Макаренка, В. Протопопова, С. Русової, І. Соколянського, М. Тарасевича, Я. Чепіги, та ін. Багато з них присвятили себе дослідженням особливостей навчання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Правильне розуміння ролі низки факторів у структурі дефекту, визнання впливу відповідних засобів на розвиток дитини було важливим чинником у визначенні вченими педагогами специфіки навчання і виховання дітей, мети, завдань і методів спеціальної педагогіки [8].

Таким чином, протягом багатьох століть люди з обмеженими можливостями були відокремлені від суспільства та не мали доступу до рівних можливостей навчання. Проте з часом у світі з'являлися люди та організації, які боролися за права людей з обмеженими можливостями та прагнули забезпечити їм доступ до освіти.

1.2 Інклюзивна освіта: сутність, завдання та принципи

Концепція інклюзії стосується практики створення середовища, в якому всі люди відчують, що їх цінують, поважають і підтримують, незалежно від їхніх відмінностей. Інклюзія передбачає сприйняття різноманітності та активну роботу над усуненням бар'єрів, які заважають людям повноцінно брати участь у житті суспільства. Інклюзію можна застосувати в різних ситуаціях, таких як освіта, робоче місце та спільнота. В інклюзивній обстановці кожного заохочують до внесення своїх унікальних точок зору та ідей, а окремим особам надається підтримка для досягнення повного потенціалу. Такий підхід сприяє рівності, соціальній справедливості та правам людини. Інклюзія вимагає відданості розумінню та розв'язанню потреб різних груп, таких як люди з обмеженими можливостями, расові та етнічні меншини, ЛГБТ особи тощо. Це також передбачає підвищення обізнаності та освіти щодо різноманітності та відмінностей, а також активну роботу над створенням безпечного та доброзичливого середовища для всіх.

Інклюзивна освіта – це підхід до освіти, який спрямований на те, щоб усі учні, незалежно від їхніх відмінностей, могли навчатися та брати участь в одному середовищі. У системі інклюзивної освіти учні з обмеженими можливостями,

труднощами у навчанні чи іншими особливими потребами не відокремлюються від своїх однолітків, а залучаються до однієї класної кімнати та навчальної діяльності. Інклюзивна освіта базується на принципі, що всі учні мають право на якісну освіту, а освіта є ключем до досягнення соціальної справедливості та рівності. Цей принцип визнає, що кожен учень має унікальні здібності, інтереси та стилі навчання, і що система освіти зобов'язана створити середовище, яке підтримує індивідуальні потреби кожного учня.

Принцип доступності є фундаментальною складовою інклюзивної освіти. Саме він визнає, що всі люди, включно з особами з обмеженими можливостями, мають право на доступ до освіти та інших основних послуг нарівні з іншими. «Принцип доступності сформульовано на засадах дотримання прав людини, викладено в резолюції Генеральної асамблеї ООН від 12 грудня 1997 р. пріоритетним завданням є – сприяння забезпеченню рівних можливостей для осіб з обмеженими можливостями здоров'я» [8]. За цим принципом зміщується фокус з медичного підходу до інвалідності, який передусім передбачає догляд за особами з психофізичними розладами та надання їм допомоги в адаптації до навколишнього середовища, на реформування суспільства для створення інклюзивного середовища, де люди з інвалідністю можуть задовольнити свої потреби, в тому числі потребу в доступі до якісної освіти.

Коли доступність є пріоритетом, це гарантує, що люди з обмеженими можливостями не будуть виключені з повної участі в житті суспільства. Наприклад, доступні будівлі, транспорт і технології можуть надати людям з обмеженими можливостями доступ до освіти, роботи, охорони здоров'я та інших послуг. Інклюзивна освіта вимагає, щоб школи та викладачі забезпечили необхідні умови, модифікації та підтримку, щоб гарантувати, що учні з обмеженими можливостями можуть повноцінно брати участь у процесі навчання. Доступність є критично важливим компонентом інклюзивної освіти, оскільки вона гарантує, що середовище, навчальна програма та навчальні матеріали розроблені відповідно до потреб усіх учнів.

Існує багато різних визначень та концепцій інклюзивної освіти, але всі вони мають такі спільні положення:

- 1) «В основі інклюзивної освіти – підхід, що базується на дотриманні права на освіту для всіх дітей, у тому числі дітей із соціально вразливих груп (дітей з особливими освітніми потребами, дітей з інвалідністю, дітей-сиріт тощо);
- 2) Позитивне сприйняття багатоманітності – сприйняття індивідуальних відмінностей учнів як корисного ресурсу, а не проблеми;
- 3) Максимально значуща участь в освітньому процесі, а не тільки фізична присутність у класі/групі;
- 4) Виявлення й усунення бар'єрів (фізичних, інформаційних, інституційних і негативного/упередженого ставлення)» [7].

Для того, щоб краще розібратись з сутністю інклюзивною освіти, варто визначити основні поняття інклюзивної освіти:

Згідно із Законом України «Про освіту» дитина з ООП (особливими освітніми потребами) – «це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту» [2]. Це можуть бути діти без інвалідності, але вони можуть мати ООП. За визначенням ЮНЕСКО, діти з особливими освітніми потребами (ООП) – це діти, які мають індивідуальні відмінності в навчанні або вади, які потребують особливої підтримки та уваги, щоб повністю реалізувати свій потенціал. Ці потреби можуть бути пов'язані з фізичними, сенсорними, інтелектуальними, емоційними чи поведінковими вадами. В українському законодавстві термін «діти з особливими освітніми потребами» використовується у вужчому розумінні інклюзивної освіти й охоплює дітей з порушеннями психофізичного розвитку та дітей з інвалідністю [9].

«Сегрегація – це ситуація, у якій діти з ООП отримують освіту у відокремлених закладах (установах), пристосованих до різних або до певного виду порушень дітей, в ізоляції від інших дітей» [9]. Сегрегація в освіті може мати негативні наслідки для учнів, включаючи обмежені можливості навчання, соціальну ізоляцію та обмежений доступ до ресурсів і підтримки. Це також увічнює

нерівність і дискримінацію, а також підриває зусилля щодо просування соціальної справедливості та прав людини. Зусилля щодо подолання сегрегації в освіті потребують комплексного та системного підходу, який включає усунення структурних бар'єрів, сприяння різноманітності та інклюзивності, а також надання підтримки та ресурсів учням із ООП.

«Інтеграція – це процес влаштування дітей з ООП до існуючих закладів освіти з розумінням того, що діти з ООП зможуть пристосуватися до стандартизованих вимог таких закладів» [9]. Інтеграція передбачає більше, ніж просто розміщення учнів з ООП в звичайних класах. Це вимагає комплексного та індивідуального підходу, який враховує унікальні потреби та здібності кожного учня. Це може включати надання спеціальних інструкцій, допоміжних технологій і модифікованих оцінок, а також співпрацю між вчителями, батьками та іншими фахівцями з підтримки. Забезпечуючи належну підтримку та пристосування, а також сприяючи культурі інклюзивності, інтеграція може допомогти забезпечити те, щоб усі студенти мали доступ до однакових освітніх можливостей і могли повністю розкрити свій потенціал.

«Інклюзивний заклад – це заклад освіти, що реалізує інклюзивні підходи, надаючи можливість всім учням одержати досвід, який сприяє подоланню упереджень і дискримінації, формуванню позитивного ставлення до тих, хто відрізняється» [16].

Тепер розглянемо принципи інклюзивної освіти базовані на Саламанській декларації, яка була прийнята у 1994 році на Всесвітній конференції:

- 1) «Кожна дитина має унікальні особливості, інтереси, здібності й освітні потреби.
- 2) Усі діти мають навчатися разом у будь-яких випадках, коли це виявляється можливим, незважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними.
- 3) Заклади освіти мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів, узгоджуючи різні види і темпи навчання.

- 4) Заклади освіти повинні забезпечувати якісну освіту для всіх, розробляючи відповідні навчальні плани, стратегії викладання, вживаючи організаційних заходів.
- 5) Діти мають отримувати будь-яку додаткову допомогу, яка може знадобитися їй в освітньому процесі.
- 6) Інклюзивна освіта – найефективніший засіб, що гарантує солідарність, співучасть, взаємодопомогу, розуміння між дітьми» [9].

Якщо дотримуватись принципів інклюзивної освіти, можна створити навчальне середовище, яке цінує різноманітність, сприяє доступу та участі, сприяє співпраці, забезпечує підтримку та пристосування, поважає індивідуальні відмінності, надає учням можливості та прагне до постійного оцінювання та вдосконалення. Загалом, інклюзивна освіта ґрунтується на принципах рівності, соціальної справедливості та повної участі всіх членів суспільства.

Отже, узагальнюючи принципи та сутність інклюзивної освіти, ми можемо сформулювати основні завдання:

1. Створення сприятливого навчального середовища: інклюзивна освіта вимагає створення сприятливого навчального середовища, яке цінує різноманітність, сприяє доступу та участі, сприяє співпраці, а також забезпечує підтримку та пристосування.
2. Виявлення та реагування на потреби учнів з ООП: інклюзивна освіта передбачає визначення індивідуальних потреб учнів, у тому числі тих, хто має ООП, труднощі в навчанні чи інші виклики, і реагування на ці потреби за допомогою відповідних методів навчання, матеріалів і технологій.
3. Побудова партнерства та співпраці: інклюзивна освіта вимагає побудови партнерства та співпраці між усіма зацікавленими сторонами, включаючи вчителів, батьків, учнів та членів громади, для створення сприятливого та інклюзивного навчального середовища.
4. Забезпечення професійного розвитку та навчання: інклюзивна освіта вимагає забезпечення професійного розвитку та навчання вчителів та інших освітян,

щоб допомогти їм розвинути знання, навички та ставлення, необхідні для підтримки різноманітних учнів.

5. Оцінка та вдосконалення практики: інклюзивна освіта вимагає постійного оцінювання та вдосконалення практики, щоб гарантувати, що всі учні отримують підтримку, необхідну для досягнення успіху, а також для визначення областей для подальшого розвитку та вдосконалення.

Таким чином, завдання інклюзивної освіти зосереджені на створенні навчального середовища, яке є доступним, справедливим і сприятливим для всіх учнів, яке цінує різноманітність, сприяє співпраці та дає можливість усім учням повністю розкрити свій потенціал.

1.3 Українське законодавство в галузі інклюзивної освіти

В Україні інклюзивне навчання регулюється Законом України «Про освіту» та Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Поняття інклюзивної освіти визначено в Законі України «Про освіту» як систему освітніх заходів, спрямованих на забезпечення доступу до освіти всіх учнів, незалежно від їх індивідуальних особливостей ПОСИЛАННЯ.

Щоб зрозуміти та дослідити сутність інклюзивної освіти в Україні слід детальніше розглянути нормативно-правову базу та законодавство України в галузі інклюзії:

Закони України:

- «Про освіту» (статті 19-20) [2];
- «Про повну загальну середню освіту» (статті 14, 26) [4];
- «Про реабілітацію інвалідів в Україні» [5];
- «Конвенція про права інвалідів» [11];
- «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [3].

Акти Кабінету Міністрів України:

- «від 20 липня 1996 р. № 767" Про реалізацію Конвенції ООН про права дитини, Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захисту і

розвитку дітей, Національної програми "Діти України" та підготовку щорічної державної доповіді про становище дітей в Україні» ;

- «від 3 грудня 2009 р. N 1482-р “Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року”»;
- «від 29 липня 2009 р. N 784 "Про затвердження плану заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009-2015 роки "Безбар'єрна Україна"»;
- «від 25 серпня 2004 р. № 619-р "Про затвердження Концепції соціальної адаптації осіб з розумовою відсталістю"»;
- «від 15 серпня 2011 р. № 872 "Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах"»;
- «від 13 жовтня 1993 р. № 859 "Про організацію діяльності загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації та професійних училищ соціальної реабілітації"»;
- «від 5 липня 2004 р. N 848 "Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку"» [8].

Конституція України визначає основні права людини, такі як право на освіту (стаття 53) і соціальний захист (стаття 46), що лягли в основу інтеграції та інклюзивної освіти в нашій країні. У 1990-х роках Україна розпочала інтеграцію своєї освітньої системи внаслідок розпаду СРСР та значних змін у державному устрої, спричинених прийняттям національного антидискримінаційного законодавства відповідно до Декларацій ООН. Прийнятий у 1993 році Закон «Про освіту» закріпив право громадян на освіту без будь-яких обмежень. Законодавчий документ акцентує увагу на гуманізмі та демократії як основі освіти, доступності та безоплатності освітніх послуг, праві всіх громадян на безкоштовну освіту, незалежно від стану здоров'я, відкритості навчальних закладів. Тому цей Закон, який регулює функціонування системи освіти України, можна вважати

прогресивним кроком у виконанні вимог міжнародних нормативних документів, ратифікованих Україною.

Закони «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» 2000 р., «Про охорону дитинства» 2001 р., «Про соціальні послуги» 2003 р., «Про реабілітацію інвалідів в Україні» 2005 р. є законодавчою базою щодо врегулювання надання освітніх, медичних і соціальних послуг особам з вадами здоров'я, що теж стали основою для впровадження інклюзії в освіту в країні.

23 травня 2017 року Верховна Рада ухвалила Закон № 6437, яким внесено зміни до Закону України «Про освіту» щодо врегулювання питань доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг. Законопроект, ініційований дружиною президента Мариною Порошенко, підтримали 297 народних депутатів. Закон мав на меті забезпечити рівний доступ осіб з особливими освітніми потребами до освіти та освітніх послуг у всіх закладах освіти, у тому числі в державних та громадських закладах освіти. У ньому було надано визначення таких термінів, як «особа з особливими освітніми потребами» та «інклюзивна освіта». Крім того, закон регулює доступність психолого-педагогічної підтримки, а також корекційно-розвиткової допомоги особам з особливими освітніми потребами. Також передбачено створення інклюзивних та спеціальних груп або класів для осіб з особливими освітніми потребами закладах загальної середньої освіти.

Ще одним важливим проєктом, який має на меті покращити якість освіти в нашій країні є міжнародна ініціатива «Партнерство Біарриц», яка стосується гендерної рівності в суспільстві. Україна приєдналась до цієї ініціативи у 2020 році, а 1 листопада 2022 року Україна ратифікувала Стамбульську конвенцію. «Ще один напрямок «Партнерства Біарриц» – забезпечення принципів гендерної рівності в освіті. Він – про рівні права та можливості для всіх учасників процесу – учнів і вчителів. Про недопустимість будь-якої дискримінації», – сказала Олена Зеленська, одна з головних ініціаторів цієї події [14].

Отже, в Україні нормативно-правова база інклюзивної освіти базується на Конституції України, Законі «Про освіту», «Про реабілітацію інвалідів в Україні»,

«Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» та ряді інших законів, які регулюють надання освітніх, медичних та соціальних послуг особам з інвалідністю. Закон «Про освіту» визначає інклюзивну освіту як систему освітніх заходів, спрямованих на забезпечення доступу до освіти всіх учнів, незалежно від їх індивідуальних особливостей. У 2017 році було прийнято Закон № 6437, яким внесено зміни до Закону «Про освіту» щодо врегулювання доступу до освітніх послуг для осіб з особливими освітніми потребами, а також щодо надання психолого-педагогічного супроводу та корекційно-розвиткової допомоги дітям з ООП.

РОЗДІЛ 2. ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В УКРАЇНІ

2.1 Організація освітнього процесу в умовах інклюзивної освіти

Для того, щоб дослідити зміст, методи і форми реалізації інклюзивної освіти в сучасних закладах загальної середньої освіти, нами було проведено дослідження у Кліщинській гімназії ім. М. П. Старицького Черкаської області, Золотоніського району, в якій навчається дитина з ООП.

Організація інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами здійснюється згідно з методичними рекомендаціями, викладеними у «Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», який затверджено постановою Кабінету Міністрів від 15 серпня 2011 року з подальшими змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2017 року № 588 та іншими чинними нормативно-правовими актами та документами. Рішення про створення класів з інклюзивним навчанням приймається керівником закладу за погодженням з відповідним органом управління освітою виходячи з виявлених потреб. Учні з особливими освітніми потребами можуть бути зараховані до інклюзивних класів за письмовою заявою батьків або осіб, які їх замінюють, та висновком інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ).

Далі для кожного учня з ООП складається індивідуальна програма розвитку дитини (ІПР) (*додаток 1*) з урахуванням його унікальних особливостей та вимог. Ця програма є документом, який забезпечує персоналізоване навчання та визначає необхідні психолого-педагогічні та корекційні потреби/послуги для розвитку дитини. ІПР містить загальну інформацію про учня, його поточний рівень знань і навичок, прогрес у розвитку, необхідні адаптації для навчальних матеріалів, технічні налаштування та додаткові послуги, такі як корекційні та розвиваючі заняття, які визначаються на основі висновку ІРЦ. Цей документ необхідний для подальшого навчання дитини з ООП в закладі загальної середньої освіти.

Протягом двох тижнів після початку навчального процесу команда спеціалістів, до складу якої можуть входити заступник директора з навчально-виховної роботи, практичні психологи, медичні працівники, вчителі, асистенти

вчителів, соціальні педагоги, дефектологи, логопеди та ін. розроблюють індивідуальну програму розвитку учня. У рамках ІПР складається індивідуальна навчальна програма, і вчителі спочатку аналізують, наскільки вона відповідає вимогам навчальної програми та методикам, які використовуються на уроці. Вона включає в себе всі адаптації та модифікації, які необхідні для навчання учня та облаштування середовища. Вони також оцінюють фактичні та потенційні можливості учня з особливими освітніми потребами. Програма розробляється за погодженням з батьками або законними представниками учня та затверджується керівником закладу загальної середньої освіти. Батьки або законні опікуни повинні підписати програму, яка потім переглядається принаймні двічі на рік або частіше, якщо необхідно, щоб внести зміни. Зміни можуть бути необхідними у випадках, якщо поставлена навчальна мета дитини з ООП була досягнута або в дитини навпаки виникають труднощі з поставленою метою, або якщо виникають проблеми з поведінкою дитини тощо. Батьки зобов'язані підписати ІПР, засвідчуючи знання та згоду з освітніми цілями та завданнями, поставленими на рік, а також розуміння змін та адаптацій, внесених у навчальний процес. Вони також повинні бути проінформовані про моніторинг та перегляд розробки індивідуальної програми.

Далі складається індивідуальний навчальний план (ІНП) дитини з ООП, що є частиною ІПР. ІНП – це документ, який містить вичерпну інформацію про дитину та необхідні послуги, які вона потребує. ІНП служить орієнтиром для майбутньої освітньої діяльності та сприяє адаптації навчального середовища для дітей з ООП. Найважливішими завданнями діяльності робочої групи із розроблення індивідуального навчального плану буде організовано й здійснення адекватної оцінки учня, а також супровід і моніторинг програми (масової чи спеціальної школи) на основі яких розробляється індивідуальний навчальний план для дитини з великими освітніми потребами [6]:

- ІНП – дозволяє педагогам, батькам і фахівцям розробити комплексну програму роботи з дитиною.
- ІНП – дозволяє батькам навчитися захищати інтереси дитини і свої

власні.

- ІНП – чітко вибрати, які послуги буде надавати їм кожен фахівець.
- ІНП – дозволяє відслідкувати прогрес дитини [6].

Мета навчання формулюється на певний період, за який дитина з ООП повинна досягти її (зазвичай це 1 рік). Вона визначає напрямки розвитку дитини на визначений період і має бути доповнена конкретними завданнями, які її ще більше конкретизують. ІПР постійно оцінюється та аналізується, беручи до уваги всі успіхи та невдачі дитини з ООП. Це можуть бути різні тести чи роботи учня, або ж спостереження з боку педагогів та їхня оцінка діяльності учня. Таким чином відбувається оцінка динаміки розвитку дитини з ООП.

Також необхідно постійно проводити корекційно-розвиткові заняття з учнем, що не входить в навантаження навчального плану, але є важливою особливістю навчання дітей з ООП. Кількість часу, який дається на проведення цих занять узгоджується з висновками ІРЦ. У нашому випадку дитина з затримкою психічного розвитку відвідує 3 години індивідуальних корекційно-розвиткових занять на тиждень по 20-25 хв.

Наступним необхідним кроком є створення команди психолого-педагогічного супроводу (КППС) дитини з ООП, що складається з різних фахівців, яких затверджує керівник. Ця команда створюється з метою забезпечення освітнього процесу та з урахуванням особливостей учнів та складається з:

- «постійні учасники: директор або заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель початкових класів (класний керівник), учитель-предметник, асистент учителя, практичний психолог, соціальний педагог, учитель-дефектолог (з урахуванням освітніх потреб дитини з ООП), вчитель-реабілітолог і батьки або законні представники дитини з ООП та інші;
- залучені фахівці: медичний працівник закладу освіти, лікар, асистент дитини, спеціалісти системи соціального захисту населення, служби у справах дітей та інші» [17].

КППС працює у звичайний робочий час і проводить регулярні засідання принаймні три рази на рік, з можливістю додаткових зустрічей, якщо це необхідно. Веде засідання директор або заступник директора з навчально-виховної роботи. Саме КППС розробляє ІНП та ІПР для учнів з особливими освітніми потребами та проводить індивідуальні та групові заняття. Розклад занять узгоджується з батьками і може проводитись як працівниками навчального закладу, так і сторонніми спеціалістами. У разі потреби КППС може звернутися за допомогою до спеціалістів ІРЦ. Таким чином, КППС – це спільне зусилля спеціалістів і батьків для створення сприятливих умов для розвитку дитини з особливими потребами. Команда використовує індивідуальний підхід для забезпечення особистісного зростання, навчання та соціалізації дитини. Успіх КППС залежить від співпраці міждисциплінарних спеціалістів, а позитивні стосунки між усіма учасниками є вирішальними для найкращого результату.

Одну з найважливіших ролей в освітньому процесі дитини з ООП виконує асистент дитини та асистент учителя. Асистент учителя здійснює такі функції:

- організаційну;
- навчально-розвиткову та виховну;
- діагностичну;
- прогностичну;
- консультативно-комунікативну.

Асистент вчителя є педагогічний працівником. Основним обов'язком асистента вчителя є допомога вчителю у впровадженні персоналізованих освітніх підходів до учнів, особливо для тих, хто має особливі потреби. Це включає розробку індивідуального плану розвитку для кожного учня з особливими потребами та надання соціально-педагогічної підтримки. Асистент вчителя також співпрацює з класним керівником для організації виховних, соціально-адаптаційних заходів, впроваджує ефективні методи навчання. Крім того, асистент допомагає учням виконувати навчальні завдання та брати участь у різноманітних навчальних заходах. Як член команди спеціалістів, асистент бере участь у створенні та

виконанні індивідуальних планів розвитку учнів з ООП. Нарешті, асистент модифікує навчальні матеріали відповідно до унікальних характеристик навчальної та пізнавальної діяльності кожного учня.

Асистент дитини або тьютор надає індивідуальну підтримку дітям із складними порушеннями розвитку, як правило, це один із батьків або призначена особа. Соціальні працівники або волонтери також можуть бути помічниками. Тобто асистент дитини не є педагогічним працівником та бере участь в освітньому процесі щоб надати соціальну послугу супроводу. Асистент дитини отримує доступ до навчальних закладів, щоб підтримати дитину. Він повинен бути рекомендованим батьками дитини, мати практичний досвід і компетентність, бути фізично та розумово спроможними. Асистент учня не здійснює:

- «втручання в освітній процес;
- виконання освітньої програми для досягнення учнями результатів навчання;
- надання освітніх послуг в закладі освіти;
- надання рекомендацій педагогічним працівникам щодо організації освітнього процесу;
- розробку індивідуальних завдань і матеріалів для учнів із особливими освітніми потребами;
- виконання інших функцій педагогічних працівників» [7].

Асистент працює на громадських засадах або за рахунок державного фінансування. Право дитини на освіту включає свободу вибору форми навчання та закладу, а використання персональних асистентів є світовою практикою, яка допомагає соціалізації та адаптації.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими потребами здійснюється за критеріями оцінювання учнів у системі загальної середньої освіти, затвердженими МОН. Індивідуальні навчальні плани та програми оцінюються на основі їхніх конкретних цілей. Система оцінки повинна бути мотиваційною і може включати використання методів оцінки портфоліо. У листі МОН від 18.05.2012

«Про організацію інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах» зазначається: «Портфоліо – це накопичувальна система оцінювання, що передбачає формування уміння учнів ставити цілі, планувати і організовувати власну навчальну діяльність; накопичення різних видів робіт, які засвідчують рух в індивідуальному розвитку; активну участь в інтеграції кількісних і якісних оцінок; підвищення ролі самооцінки» [15]. Таким чином, портфоліо – це збірка робіт дитини з ООП, яка має містити докази успішності учня, включаючи як позитивні, так і негативні оцінки, а також результати корекційних і розвиваючих заходів. Вони також допомагають оцінити ефективність індивідуальних програм розвитку та внести необхідні корективи. Ці матеріали можуть бути використані для обговорень під час зборів психолого-педагогічного колективу та для спілкування з батьками.

З впровадженням дистанційного навчання в школах нашої країни в умовах карантину, а потім війни, інклюзивна освіта не припинила своє існування і діти з ООП продовжують своє навчання, згідно усталених норм та правил. Варто пам'ятати, що інклюзивна освіта – це освіта для всіх дітей. Онлайн-уроки також дозволяють дітям з особливими освітніми потребами зустрічатися та спілкуватися з іншими дітьми. Іншими словами, онлайн-освіта – це соціалізація, закладена в інклюзивній освіті.

Але дистанційне навчання внесло свої корективи в навчання дітей з ООП, які відображаються в навантаженні, форматі проведення уроків та корекційно-розвиткових занять. Батьки повинні бути головними у партнерстві з школою в дистанційному навчанні та каналом спілкування між вчителями та учнями з особливими освітніми потребами. Це означає, що спочатку слід працювати з ними, а потім з дітьми ООП. За процесом навчання дитини з ООП спостерігають батьки, разом з вчителями та асистентом вчителя, обов'язково ведуть записи, визначають труднощі, а потім корегують процес навчання індивідуально для учня чи учениці, враховуючи їхні особливості.

НУШ визначила рекомендації, щодо навчання дітей з ООП в умовах дистанційної освіти:

- **«Як вчити дитину (дистанційно, відправляти завдання та консультувати батьків, телефонувати батькам дітей з ООП).** Чи будемо вчити дитину дистанційно, якщо є інтернет, гаджети, якщо дитина може навчатися і вона не тривожиться. Якщо інтернету або гаджетів немає, ми домовляємось командою про те, що будемо відправляти певні завдання батькам, обов'язково консультувати їх, як потрібно виконувати завдання, і залишатися з ними на зв'язку для того, щоби розуміти, чи виконують батьки наші рекомендації і як саме виконують. Можливо, інколи ми будемо телефонувати самій дитині якщо вона може з нами поспілкуватися. Або телефонувати батькам, щоби підтримувати їх, казати, що їм усе вдасться.
- **Обов'язково потрібно визначити навантаження для дитини й розробити новий режим дня на тиждень.** Цей режим дня потрібно разом із батьками візуалізувати із дитиною, тому що дитині легше сприймати саме візуальну інформацію. Так вона буде розуміти, що буде в понеділок, які будуть уроки у вівторок.
- **Програма та теми, за якими мають працювати діти.** Відправити індивідуальну програму розвитку й переглянуті теми, які будуть опрацьовані. Визначити ті теми, які будуть засвоюватися дітьми в період карантину.
- **Консультації з батьками дитини з ООП.** Треба визначити розклад консультацій, прописати його на тиждень.
- **Як задавати домашнє завдання.** Чи будемо його задавати? Усе це вирішує команда, адже діти різні й індивідуальний підхід до дітей теж різний» [19].

Можемо прослідкувати, що в умовах війни та карантину, діти з ООП продовжують навчатись в спільних класах з метою їх соціалізації, лише у іншій формі навчання. Дистанційне навчання застосовується для дітей з особливими освітніми потребами і базується на чотирьох головних принципах дистанційної освіти: принцип індивідуального підходу, принцип пластичності, принцип диференціації, принцип інтерактивності. Над створенням сприятливих умов для навчання таких дітей працює команда спеціалістів в партнерстві з батьками.

Діти з особливими освітніми потребами також активно залучаються до позакласної діяльності для того, щоб посилити соціалізацію та інтеграцію. Учні можуть брати участь в різноманітних конкурсах, конференціях, концертах та навіть у виставах у шкільному театрі. Позакласна робота проводиться з урахуванням психофізичних особливостей дитини і спрямована на всебічний розвиток особистості.

Тепер для подальшого дослідження освітнього процесу в умовах інклюзивного навчання, відвідаємо сайт Київської школи I-III ступенів №168 Оболонського району. У цій школі є декілька інклюзивних класів та дітей з ООП, що навчаються поруч з іншими учнями. В школі працюють логопед та психолог, а також є спеціально обладнаний під особливості учнів тренажерний зал. Організація навчально-виховного процесу для учнів з особливими освітніми потребами відбувається так:

- «Учні з вадами розвитку зараховуються до школи згідно висновків Інклюзивно-ресурсних центрів м. Києва (ІРЦ);
- Навчання здійснюється за типовим навчальним планом загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (початкова школа), затвердженими наказом МОН України від 3.11.2004 р. № 849 - початкові класи, № 380 від 14.05 2007 – старші класи;
- Уведено додаткові штатні одиниці для цих класів: заступник директора, вихователі в першій половині дня, вихователі ГПД, санітарки-няні, психолог, медсестра, логопед, дефектолог, спеціаліст ЛФК, лікар-реабілітолог, водій автобуса;
- Для створення оптимальних умов оволодіння навчальним матеріалом з учнями проводяться індивідуальні та групові заняття з корекції розвитку;
- Підвіз дітей до школи здійснюється шкільним автобусом з підйомником для інвалідних візків;

- Безкоштовне харчування для учнів 1-11 класів на базі школи;
- Види діяльності на уроках чергується із відпочинком, щоб розвантажити хребет» [18].

Ця школа є досить відомою у місті та багато батьків з дітьми з ООП рекомендують цю школу для навчання, про цей заклад загальної середньої освіти навіть зняли сюжет для новин телеканалу «ІНТЕР» щоб показати, як старанно працівники школи виконують свою роботу та які результати мають діти з ООП, які навчаються тут в інклюзивних класах.

Отже, у тих закладах загальної середньої освіти, в яких проводилось це дослідження, інклюзивна освіта передбачає інтеграцію учнів з особливими потребами в звичайне для дітей середовище. Навчальний процес організовано з урахуванням потреб усіх дітей з ООП, з акцентом на індивідуальні навчальні плани та програми. Надаються спеціалізовані послуги освітнього супроводу, такі як психолого-педагогічний супровід, соціальна робота, логопедична робота. Учні з особливими освітніми потребами отримують відповідне пристосування та допомогу, а освітнє оцінювання здійснюється за критеріями, встановленими для загальноосвітньої системи. Мета цих шкіл – сприяти рівним можливостям і доступу до освіти для всіх учнів, незалежно від їхніх порушень.

2.2 Зарубіжний досвід інклюзивної освіти

Інклюзивна освіта вже протягом довгого часу впроваджується в різних країнах світу, хоча ступінь і характер її впровадження можуть відрізнятися залежно від політичного, культурного та соціально-економічного контексту країни. Вивчення досвіду інклюзивної освіти інших країн може допомогти державі розробити ефективнішу політику та практику, які забезпечать доступ до якісної освіти для всіх учнів, незалежно від їх походження, здібностей чи потреб у навчанні.

Зупинимось на досягненнях в галузі інклюзивної освіти в США, однієї з країн з найбільш розвинутою системою освіти в світі:

Американське суспільство відоме своїм гуманним та толерантним ставленням до людей з обмеженими можливостями. Там нерідко можна зустріти високопосадовця в інвалідному візку чи глухонімих, які закінчили університет та знають по декілька мов. У США ще з дитинства привчають до належного ставлення до людей з інвалідністю, а в державі повністю влаштовані умови для того, щоб такі особистості якнайкраще реалізувались в житті, на законодавчому рівні. Свідоме ставлення пересічних громадян до проблем людей з інвалідністю в Сполучених Штатах Америки сформувалося під впливом іміджу державної політики інклюзії, яка, на жаль, відсутня в Україні [10].

Інклюзивна освіта у США передбачає забезпечення рівного доступу до освіти для всіх студентів, у тому числі з обмеженими можливостями, у найменш обмежувальних умовах. Основним федеральним законом, що регулює освіту студентів з обмеженими можливостями у США, є Закон про освіту осіб з обмеженими можливостями (Individuals with Disabilities Education Act - IDEA), який вимагає, щоб усі студенти з обмеженими можливостями мали доступ до безкоштовної та належної державної освіти (Free and Appropriate Public Education - FAPE) [20]. Відповідно до IDEA, студенти з обмеженими можливостями мають право на індивідуальну освітню програму (Individualized Education Program - IEP), яка є письмовим планом, який окреслює унікальні потреби та цілі студента, а також визначає умови та послуги підтримки, які будуть надані, щоб допомогти студенту досягти цих цілей. IEP розробляється командою, яка включає батьків учня, вчителів та інших відповідних спеціалістів. Інклюзивна освіта також просуває концепцію універсального дизайну для навчання (UDL), яка є структурою, що забезпечує численні засоби представлення, вираження та залучення для адаптації до різних стилів навчання та здібностей. Цей підхід є корисним не лише для студентів з обмеженими можливостями, але й для всіх студентів, які можуть мати різні навчальні потреби.

Для будь-якої країни є завданням надавати послуги всім учням з обмеженими можливостями разом із їхніми однолітками без інвалідності в загальноосвітніх

класах. У Сполучених Штатах принаймні кожна десята дитина, яка ходить до школи, має певний тип інвалідності, і було прийнято низку законів, які гарантують, що вони отримують безкоштовну та належну державну освіту. Хоча термін «інклюзія» прямо не згадується у федеральному законодавстві, рух за інклюзію в США вважає освіту та навчання всіх студентів з обмеженими можливостями основним правом. Співпраця між учителями загальної та спеціальної освіти гарантує, що учні з обмеженими можливостями отримують належну підтримку та послуги для досягнення академічних, соціальних і життєвих навичок, і багато учнів, які не мають обмежених можливостей, але потребують додаткової підтримки, також навчаються в загальноосвітніх класах. На початковому та середньому рівнях реалізуються різні підходи та стратегії втручання залежно від характеру інвалідності учня. На початковому рівні учні з легкими та помірними вадами здебільшого розміщуються в загальноосвітніх класах, тоді як учні зі значними вадами можуть бути розміщені в окремих школах або спеціальних класах. На рівні середньої школи учні з обмеженими можливостями отримують спеціальну підготовку в тематичних областях, щоб сприяти їх участі в майбутньому навчанні або працевлаштуванні.

IDEA 2004 року визначає 13 категорій інвалідності, включаючи фізичні, соціальні, когнітивні та сенсорні навички, і гарантує, що кожна дитина з інвалідністю отримує відповідні освітні послуги. Ці категорії охоплюють такі інвалідності, як аутизм, сліпоглухота, затримка розвитку, розлади емоцій/поведінки, порушення слуху, інтелектуальна недостатність, множинні порушення, ортопедичні порушення, інші порушення здоров'я, специфічні порушення навчання, порушення мови або мови, черепно-мозкові травми та порушення зору. З метою спрощення деякі штати використовують більш загальні категорії, такі як *mild-to-moderate disabilities* та *significant disabilities* чи *high-incidence disabilities* та *low-incidence disabilities* [20].

Залежно від ступеня категорії порушення чи інвалідності, студенти підлягають різним стратегіям інклюзивної освіти. Щоб запровадити інклюзивну

освіту в школах, вчителі навчаються використовувати низку стратегій навчання, розроблених для задоволення потреб учнів із різними стилями навчання та здібностями. Це може включати диференційоване навчання, використання допоміжних технологій, надання пристосувань і модифікацій, а також надання підтримки парапедагогів або інших спеціалістів. Наприклад, студенти з вадами розумового розвитку складають близько 10 % усіх студентів з обмеженими можливостями в США [20]. Вони можуть мати труднощі з невербальним і вербальним спілкуванням і соціальною поведінкою. Деякі учні з серйозними інтелектуальними вадами можуть проявляти складну поведінку. Завдання для педагогів полягає в тому, щоб забезпечити необхідні умови та функціональні навички для цих студентів у загальних навчальних програмах. На початковому рівні викладаються академічні навички та функціональні навички, тоді як на середньому рівні учням надається спеціальна підтримка, щоб досягти успіху в сферах, які їх цікавлять. Також наголошується на розвитку соціальних навичок, таких як розвиток дружби та стосунків з однолітками, сексуальне виховання та навички для покращення самовизначення.

У Сполучених Штатах інклюзивна освіта впроваджується по-різному в різних штатах і шкільних округах. У деяких школах є спеціальні класи, а в інших використовується модель спільного навчання, коли вчитель спеціальної освіти працює разом із учителем загальної освіти в одному класі, як і в українських школах. Крім того, деякі школи прийняли повністю інклюзивну модель, коли всі учні, незалежно від здібностей, навчаються в одному класі з відповідними умовами та підтримкою.

Для сприяння інтеграції учнів з особливими потребами використовуються різні підходи, включаючи загальноосвітні класи, кімнати реабілітації та спеціальні класи [10]. У загальноосвітніх класах інклюзивне навчання реалізується шляхом ретельного планування, підготовки вчителів, всебічного супроводу. Відповідальність за навчання учнів з особливими потребами розподіляється між вчителем-дефектологом і вчителем загальної освіти. У той же час реабілітаційні

кімнати створюють умови для корекційних заходів та медичного навчання протягом певної частини дня, де вчитель-дефектолог розподіляє відповідальність з учителями загальної освіти. У спеціальних класах масових шкіл можливе навчання меншої групи учнів (6-10 дітей) у вчителя-дефектолога з можливістю об'єднання дітей зі схожими потребами. Системи інклюзивної та спеціальної освіти працюють паралельно одна одній, але є тенденція до зближення [20].

Загалом можна визначати основні підходи до впровадження інклюзивної освіти в США:

- **Спільне навчання:** ця модель включає вчителя загальної освіти та вчителя спеціальної освіти, які працюють разом, щоб навчати учнів в одному класі. Вчитель спеціальної освіти може надати підтримку та пристосування для учнів з обмеженими можливостями, водночас допомагаючи диференціювати навчання для всіх учнів.
- **Ресурсні кімнати:** Ця модель передбачає, що учнів з обмеженими можливостями витягують із загальноосвітнього класу на частину дня, щоб отримати спеціалізовані інструкції та підтримку від вчителя спеціальної освіти.
- **Підтримка на уроці:** Ця модель передбачає, що вчитель спеціальної освіти надає підтримку та пристосування для учнів з обмеженими можливостями, поки вони залишаються в класі загальної освіти.
- **Повністю інклюзивні класи:** ця модель передбачає, що всі учні, незалежно від здібностей, навчаються в одному класі з відповідними умовами та підтримкою. Цей підхід підкреслює важливість універсального дизайну для навчання (UDL) і створення дружнього та сприятливого середовища в класі.

Хоча інклюзивна освіта досягла прогресу в США, з нею були пов'язані деякі невдачі та проблеми. Деякі з них включають: відсутність фінансування, обмежена підготовка вчителів, опір з боку батьків, недостатні допоміжні послуги (логопедія, ерготерапія та консультування), стигма та дискримінація.

У Сполучених Штатах вважають, що кожен студент має право на

безкоштовну відповідну державну освіту. Інклюзія, що означає навчання всіх учнів у середовищі з найменшими обмеженнями, є логічним підходом до того, щоб усі учні навчалися якнайкраще. Проте успіх інклюзії залежить від того, наскільки вчитель має повноваження навчати учнів з обмеженими можливостями. Дослідження показують, що підготовка вчителів і можливості навчання є важливими для забезпечення успіху учнів. Тому важливо проводити перехресну підготовку вчителів загальної та спеціальної освіти, щоб поєднати їхні навички для задоволення потреб усіх учнів. Спільне викладання, коли вчителі загальної та спеціальної освіти працюють разом, уже існує в багатьох школах і показало свою успішність [20]. Якби стратегії спільного викладання були додані до курсів підготовки до служби, це могло б призвести до ще більшого успіху для всіх студентів. Вчителі загальної та спеціальної освіти повинні вивчати нові стратегії та методики та бути в курсі нових технологій, щоб гарантувати, що всі учні отримають найкращу освіту.

Підходи до реалізації інклюзивної освіти в Україні та США мають свої розбіжності та подібності. В Україні інклюзивна освіта все ще перебуває в процесі повного впровадження. Відбувається зрушення в бік інклюзивних практик, але існують такі проблеми, як обмежені ресурси, недостатня підготовка вчителів і бар'єри ставлення, які заважають прогресу. Навпаки, США впроваджують інклюзивну освіту протягом кількох десятиліть і досягли значного прогресу в інтеграції учнів з обмеженими можливостями в загальноосвітні класи. Існують добре налагоджені системи підтримки, включаючи індивідуальні навчальні плани (IEPs), спеціальні освітні послуги та умови для підтримки учнів з обмеженими можливостями в закладах середньої освіти. Інклюзивна освіта в Україні потребує більш професійну підготовку вчителів для ефективного впровадження практик інклюзивної освіти. Справді підготовлених вчителів спеціальної освіти в Україна недостатньо, а вчителям загальної освіти часто не вистачає необхідних навичок і знань для підтримки учнів з обмеженими можливостями в інклюзивних класах. У США програми підготовки вчителів зазвичай включають курсову роботу зі

спеціальної освіти та інклюзивних практик, і вчителі повинні отримати сертифікат або схвалення спеціальної освіти для навчання учнів з обмеженими можливостями. Постійний професійний розвиток і підтримка також надаються вчителям для покращення їх практики інклюзивної освіти.

В Україні бракує комплексних послуг підтримки дітей з ООП в інклюзивних умовах. Це включає не достатню кількість допоміжних технологій, терапевтичних послуг і допоміжного персоналу, такого як вчителі спеціальної освіти, консультанти та помічники. У США школи зобов'язані надавати допоміжні послуги учням з обмеженими можливостями, такі як логопедія та мовна терапія, трудотерапія та консультування, щоб допомогти їм отримати доступ до загальноосвітньої навчальної програми та брати повну участь у шкільних заходах.

Підсумовуючи, інклюзивна освіта стала загальновизнаним підходом у школах США з метою надання учням з особливими освітніми потребами рівного доступу до освіти в загальному середовищі. Однак у реалізації цього підходу існують проблеми та обмеження, зокрема брак ресурсів, недостатня підготовка вчителів та занепокоєння щодо результатів навчання учнів. Незважаючи на прогрес у покращенні інклюзивної освіти у США, потрібно більше працювати, щоб гарантувати, що всі учні отримають підтримку, необхідну для досягнення успіху.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, слід зазначити, що інклюзивна освіта є темою, яка викликає інтерес протягом багатьох років, і її розвиток формується під впливом ставлення суспільства, змін у законодавстві та появи нових технологій. На міжнародному рівні багато країн досягли значних успіхів у сприянні інклюзивній освіті, і є докази того, що інклюзивна освіта може призвести до покращення академічних результатів, кращих соціальних навичок і більших можливостей для учнів з особливими потребами. Хоча існує ще багато проблем, які необхідно подолати, включаючи потребу в спеціалізованих послугах і пристосуваннях, інклюзивна освіта може принести користь усім учням у класі. В Україні впровадження інклюзивної освіти в закладах загальної середньої освіти було суттєвим викликом через брак фінансування, недостатню підготовку вчителів та бар'єри у ставленні. Проте останні зміни в політиці та законодавчій базі показують, що в Україні зростає усвідомлення необхідності інклюзивної освіти.

Сутність інклюзивної освіти полягає у забезпеченні доступу до освіти для всіх учнів, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей та потреб. Завдання інклюзивної освіти полягає в розвитку кожної особистості, забезпеченні її гідного статусу у суспільстві та реалізації прав на освіту. Для досягнення цих завдань інклюзивна освіта ґрунтується на принципах рівності, індивідуалізації, взаємодії, толерантності та партнерства.

Українське законодавство в галузі інклюзивної освіти забезпечує правове забезпечення інклюзивної освіти та передбачає реалізацію прав учнів на доступ до навчання. Організація освітнього процесу в умовах інклюзивної освіти передбачає забезпечення рівних можливостей навчання для всіх учнів, забезпечення відкритості та взаємодії між учнями та педагогами.

Для того, щоб покращити якість інклюзивної освіти в Україні, необхідно звертати на шляхи реалізації інклюзії в школах Європи та Північної Америки. Однією з зразкових країн з найбільш розвинутою системою інклюзивного навчання є США. Хоча як Україна, так і США віддані інклюзивній освіті, існують відмінності

в підходах до їх реалізації через відмінності в законодавчій базі, підготовці та навчанні вчителів, допоміжних службах, участі батьків, а також ставленні та суспільних факторах. У той час як Україна знаходиться в процесі розробки та впровадження практик інклюзивної освіти, США досягли значного прогресу та створили системи підтримки для учнів з обмеженими можливостями в загальноосвітніх закладах. Однак все ж обидві країни і досі стикаються з проблемами в цій сфері.

Оскільки впровадження інклюзивної освіти продовжує розвиватися в Україні та в усьому світі, важливо визначити пріоритетність потреб усіх учнів, у тому числі тих, хто має особливі потреби. Адекватне фінансування, комплексна підготовка та підтримуюча політика мають важливе значення для того, щоб усі учні мали доступ до високоякісної освіти, незалежно від їхніх здібностей чи обмежень. Зрештою, успіх інклюзивної освіти залежить від відданості та співпраці всіх зацікавлених сторін, включаючи освітян, сім'ї, політиків та членів громади, для побудови інклюзивної та справедливої системи освіти для всіх.

РЕЗЮМЕ

В умовах науково-технічної революції та економічного розвитку України проблема розвитку інклюзивної освіти залишається актуальною. Суспільна та педагогічна значущість проблеми зумовили вибір теми курсової роботи: «Розвиток інклюзивної освіти в Україні».

Курсова робота складається зі вступу, двох розділів та 1 додатку. Обсяг роботи складає 42 сторінки. У списку використаної літератури 20 джерел, зокрема 1 – англійською мовою.

У першому розділі роботи обґрунтовано історичне підґрунтя для створення та розвитку інклюзивної освіти в сучасних навчальних закладах, сутність, зміст та завдання інклюзивної освіти, а також досвід в сфері інклюзії в одній з зарубіжних країн. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури з'ясовано роль інклюзивної освіти, яка допомагає створити справедливе та доступне освітнє середовище для всіх здобувачів освіти, а також як модель соціального устрою.

У другому розділі розкрито зміст, методи і форми реалізації інклюзивної освіти в сучасних закладах загальної середньої освіти. Визначено законодавчу базу та нормативно-правові акти, завдяки яким інклюзивна освіта в нашій країні функціонує.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна освіта, діти з ООП, інтеграція, сегрегація.

ABSTRACT

In the conditions of the scientific and technical revolution and economic development of Ukraine, the problem of the development of inclusive education remains relevant. The social and pedagogical significance of the problem determined the choice of the subject of the course work: "Development of inclusive education in Ukraine."

The coursework consists of an introduction, two sections, and 2 appendices. The volume of work is 42 pages. The list of used literature includes 20 sources, including 1 in English.

The first chapter of the work substantiates the historical background for the creation and development of inclusive education in modern educational institutions, the essence, content and tasks of inclusive education, as well as experience in the field of inclusion in one of the foreign countries. Based on the analysis of psychological and pedagogical literature, the role of inclusive education, which helps to create a fair and accessible educational environment for all students of education, as well as a model of social organization, is clarified.

The second chapter reveals the content, methods and forms of implementation of inclusive education in modern institutions of general secondary education. The legislative framework and legal acts, thanks to which inclusive education functions in our country, have been defined.

Key words: inclusion, inclusive education, children with disabilities, integration, segregation.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Відповідаємо на запитання. Інклюзивне навчання:
<https://nus.org.ua/questions/vidpovidayemo-na-zapytannya-inklyuzyvne-navchannya/>
2. Закон України «Про освіту»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
4. Закон України «Про повну загальну середню освіту»:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
5. Закон України Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>
6. Індивідуальна програма розвитку:
<https://yangolyatko.jimdofree.com/%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0-%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/%D1%96%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD/>
7. Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik для педагогів і батьків // Укладачі Н. В. Заєркова, А. О. Трейтяк. – К., 2016. – 68 с.
8. Інклюзивна освіта: від основ до практики : [монографія] // А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко – К. : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. – 152 с. – (Серія «Інклюзивна освіта»)
9. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. // Порошенко М. А. – Київ : ТОВ «Агенство «Україна», 2019 – 300 с.
10. Інклюзивне навчання у США: погляд практика з України:
<https://nus.org.ua/view/inklyuzyvne-navchannya-u-ssha-poglyad-praktyka-z-ukrayiny/>

11. Конвенція про права інвалідів: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
12. Наказ МОНУ від 08.06.18 за № 609 // URL:
<https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5b1/e72/1d2/5b1e721d2c67a022705177.pdf>
13. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах: навчально-методичний посібник // Миронова С. П. - Тернопіль: Астон, 2020. – 176 с.
14. Олена Зеленська розповіла, як втілюється гендерна рівність в Україні в умовах воєнного часу: <https://www.president.gov.ua/news/olena-zelenska-rozpovila-yak-vtilyuyetsya-genderna-rivnist-v-80133>
15. Організація навчально-виховного процесу для учнів з особливими освітніми потребами: http://school168.edukit.kiev.ua/istoriya/umovi_prijomu/
16. Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник // С.П.Миронова. - Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. – 164 с.
17. Положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18#Text>
18. Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти:
<https://ips.ligazakon.net/document/RE19304>
19. Як поєднати дистанційне навчання з інклюзивним:
<https://nus.org.ua/articles/yak-poyednaty-dystantsijne-navchannya-z-inklyuzyvnyym/>
20. Inclusive Education in the United States: Md. Mokter Hossain, University of Dhaka, Bangladesh & University of Nevada, Reno, USA, Kazi K. I. Shahidullah, Institute of education and Research University of Dhaka, Bangladesh // URL:
https://drmokter.files.wordpress.com/2013/09/c01_inclusive-education-in-the-united-states_ier-conference-2010.pdf

ДОДАТОК А

Індивідуальна програма розвитку

1. Період виконання _____

2. Загальні відомості про учня:

прізвище, ім'я, по батькові _____

дата народження _____

повне найменування загальноосвітнього навчального закладу, в якому навчається учень

рік навчання _____

3. Відомості про особливості розвитку учня (особливі освітні потреби, стан здоров'я, фізичний і мовленнєвий розвиток, когнітивну, емоційно-вольову сферу, навчальну діяльність)

Порядковий номер	Дата	Короткий зміст	Джерело інформації
------------------	------	----------------	--------------------

4. Наявний рівень знань і вмінь учня

Потенційні можливості	Потреби
-----------------------	---------

5. Додаткові освітні та соціальні потреби учня (додаткова підтримка асистента вчителя, супровід соціальним працівником, робота з вчителем-дефектологом, вчителем-логопедом тощо)

Так (азначити потреби) _____

Ні

6. Психолого-педагогічна допомога, що надається під час проведення у позаурочний час корекційно-розвиткових занять

Найменування заняття	Фахівець, який проводить заняття	Місце проведення заняття	Дата проведення заняття	Періодичність
----------------------	----------------------------------	--------------------------	-------------------------	---------------

7. Характеристика учня

Сфера розвитку	Стисла характеристика	Заплановані дії	Очікувані результати/уміння
Емоційно-вольова			
Фізична			
Когнітивна			
Мовленнєва			
Соціальна			

8. Навчальні предмети (у разі, коли потенційні можливості учня не дають змоги засвоїти навчальну програму, що призводить до необхідності розроблення адаптованої або модифікованої програми)

Порядковий номер	Навчальний предмет	Програма	
		адаптована	модифікована

Звільнення від вивчення окремих навчальних предметів

Так (зазначити предмет (предмети) _____

Ні

9. Адаптація (необхідне підкреслити)

Пристосування середовища: доступність, інтенсивність освітлення, зменшення рівня шуму в класі, приміщення для усамітнення, інше _____

Психолого-педагогічна адаптація: збільшення часу на виконання завдань, чергування видів діяльності, виконання завдань за зразком, вид та частота релаксації, використання засобів концентрації уваги, інше _____

Адаптація навчального матеріалу: адаптація навчальних посібників, наочних матеріалів, картки-підказки, використання друкованих текстів з різним розміром шрифтів, інше _____

Необхідне спеціальне обладнання

Так (зазначити обладнання) _____

Ні

10. Індивідуальний навчальний план

Індивідуальний навчальний план та індивідуальна навчальна програма розробляються відповідно до особливостей інтелектуального розвитку учня.

Індивідуальний навчальний план визначає перелік предметів та кількість годин для їх вивчення.

Навчальний предмет _____

Цілі навчання	Зміст	Педагогічні технології, спрямовані на досягнення мети	Оцінювання знань, які засвоїв учень за рік/півріччя
---------------	-------	---	---

11. Джерела інформації в процесі розроблення індивідуальної програми розвитку: висновок психолого-медико-педагогічної консультації
попередня індивідуальна програма розвитку батьки/опікуни учень
інші

12. Члени групи з розроблення індивідуальної програми розвитку

Прізвище, ім'я, по батькові	Найменування посади	Підпис
-----------------------------	---------------------	--------

13. Узгодження індивідуальної програми розвитку з:

1) батьками/законними представниками:

прізвище, ім'я, по батькові батьків/законних представників

підпис _____ дата _____

2) учнем у разі, коли йому виповнилося 16 і більше років

підпис _____ дата _____

14. План консультування батьків/законних представників у процесі розроблення/виконання індивідуальної програми розвитку

Дата	Мета	Відповідальні особи
------	------	---------------------

15. Моніторинг стану розвитку учня та його навчальних досягнень

Сфери розвитку/ навчальні предмети	Строк проведення моніторингу			
	протягом першого півріччя навчального року	після закінчення першого півріччя навчального року	протягом другого півріччя навчального року	після закінчення навчального року

(найменування посади директора
загальноосвітнього навчального закладу)

(підпис)

(ініціали, прізвище)

_____ 20__ р.